

Dreiser Theodore
Autorka textu: Marta Balážová

Charakteristika jednou vetou:

Jeden z najvýznamnejších amerických prozaikov a novinárov 20. storočia, svoje sociálne cítenie a ľavicové presvedčenie vyjadroval cez svoju románovú tvorbu a eseje, často odsudzoval a ironizoval konvencie svojej doby a spoločnosti.

Životopisné údaje:

Dreiser, plným menom Theodore Herman Albert Dreiser sa narodil 27. augusta 1871 v Terre Haute v americkom štáte Indiana. Pochádzal z početnej, nábožensky založenej nemeckej rodiny, on však nábožensky založený nebol, cítil skôr odpor k ortodoxnosti. Keď jeho otcovi vyhorela pletiariska dielňa, začal Theodore pracovať ako robotník, neskôr sa stal reportérom chicagského časopisu Globe. Ako novinár pôsobil v St. Louis, Clevelande, Pittsburghu a New Yorku až kým mu nevyšiel jeho druhý román. Novinárska práca a predovšetkým vlastné životné skúsenosti z robotníckeho prostredia boli dobrou prípravou na literárnu činnosť. Americké spoločenské protiklady bohatstva a biedy, poznanie Darwinovej teórie prirodzeného výberu a najmä impulzy zo Zolovho diela priviedli Dreisera k filozofii pesimistického determinizmu a k naturalistickej metóde. Zaradil sa do skupiny naturalistov, ku ktorej patrili aj Frank Norris, Stephen Crane, Harold Frédéric. Ironizovali morálne zásady a konvenčnosť vtedajšej mestskej spoločnosti a dravosť kapitalizmu. Ich kritickou oporou bol W. D. Howells. Sociálne cítenie a túžba po spravodlivom spoločenskom poriadku viedli Dreisera až k sympatiám k novovzniknutému Sovietskemu zväzu, ktorý sociálnu rovnosť sľuboval. Vychádzali tam jeho knihy a v roku 1928 sovietske Rusko aj navštívil. Svoje dojmy opísal jednej zo svojich kníh - Dreiser sa pozerá na Rusko. Theodore Dreiser zomrel 28. decembra 1945 v Hollywoode.

Diela:

Dreiser sa svojim dielom dotkol literárnej témy, ktorá bola v tej dobe veľmi aktuálna a nová - bol to život triedy robotníkov, ktorá s obrovským rozvojom priemyslu a budovaním priemyselných miest koncom 19. storočia prudko narastala. V období rýchlych spoločenských zmien a kontrastov mnohí ľudia cítili, že sa stávajú obeťou síl, ktoré nemôžu ovplyvniť a na druhej strane túžili zaradiť sa medzi bohatú vrstvu, dostať sa k peniazom. Prvým Dreiserovým románom bola **Sestra Carrie**, vyšla v roku 1900 a bol to jeden z prvých románov o robotníckom prostredí, o štrajku a o mimozákonných sexuálnych vzťahoch mladého dievčaťa na ceste za dosiahnutím úspechu v osídľach veľkomesta. Americká kritika ho ostro odsúdila, puritánska spoločnosť bola pohoršená takýmto pohľadom na spoločnosť. Priaznivo prijali až druhé vydanie románu v roku 1912. Aj ďalší román **Jennie Gerhardtová** z roku 1911 odsudzoval konvenčnú morálku boháčov. Opäť to bol príbeh chudobného dievčaťa, ktoré bieda doženie k nelegálnemu ľúbostnému vzťahu. Nasledovala trilógia, ktorej prvá časť má názov **Finančník**, je to príbeh finančného magnáta, pokračovaním sú diela **Titan** a **Stoik** (tento román zostal nedokončený, vyšiel až po smrti autora). Román **Génius** sa dotýka slobody literárnej tvorby. Napísal tiež niekoľko divadelných hier - **Hrnčiarova ruka**, **Hry o prirodzenom a neprirodzenom** a viaceré kratších próz. Vrcholné Dreiserovo dielo - **Americká tragédia** vzniklo v roku 1925, je to spoločenský román s kriminálnou zápletkou. Nemilosrdne v ňom analyzuje vtedajšiu spoločnosť, román vyniká psychologickým majstrovstvom autora a zmyslom pre detaily. Napriek tomu, že zámer románu sa veľmi nelíšil od Sestra Carrie a Jennie Gerhardtovej, zopakoval v ňom myšlienku veľkej príťažlivosti bohatstva a túžby po spoločenskom uplatnení, ktorá v mladých ľuďoch potláča city i morálne zásady, mal veľký úspech, lebo americká spoločnosť už bola iná ako pred štvrtstoročím. Dreiserov intenzívny záujem o riešenie sociálnych problémov sa stupňoval aj počas veľkej hospodárskej krízy v rokoch 1929 - 1933, keď vydal zborník esejí **Tragická Amerika**. Ďalší

zborník, protest proti fašizmu mu vyšiel v roku 1941 pod názvom **Zachráňte Ameriku**. Napísal aj jednu zbierku poézie - **Náklady rytmické a deklamované**.

Podrobnejšie o dielach:

Sestra Carrie - hrdinka prvého románu Theodora Dreisera Caroline Meeberová chce uniknúť z biedy a tak sa vyberie zo svojho rodného mesta Columbia City do Chicaga. Láka ju veľkomesto, žije tam aj jej sestra a Carrie si myslí, že tam nájde dobrú prácu a zaujímavejší život. Je neskúsená, ale veľmi pekná a tak hneď vzbudí pozornosť mužov - najskôr už vo vlaku obchodného cestujúceho Charlesa Droueta. Ten jej pomôže v Chicagu v prvom období, lebo sestrina rodina je veľmi chudobná a Carrie si nevie nájsť prácu. Drouet jej nakúpi pekné oblečenie a prenajme byt. Keď sa neskôr Carrie zoznámi s vedúcim baru pánom Hurstwoodom, dá mu prednosť pred Drouetom. Je starší, inteligentnejší a aj bohatší. Po márných pokusoch nájsť primerané zamestnanie, skúsi herectvo - Drouet jej sprostredkuje malú rolu v divadelnom predstavení, ktoré pripravuje slobodomurárska lóža. Ukáže sa, že Carrie je talentovaná herečka a darí sa jej. Droueta opustí a rozíde sa aj s Hurstwoodom. Toho v románe stihne najhorší osud. Tajil pred Carrie, že je ženatý a má dve dospelé deti a aby ju získal, rozhodol sa rozviesť s manželkou. To ho stálo všetky životné úspory a tak podľahne pokušeniu a v bare, kde pracuje, ukradne peniaze z trezoru. Snaží sa ujsť pred spravodlivosťou, ale keď zistí, že o ňom vedia a hrozí mu väzenie, peniaze vráti. Zostane chudobný na ulici, medzi bezdomovcami. Po dlhom trápení spácha samovraždu a Carrie sa to ani nedozvie. Je úspešnou herečkou, ale stále nie je šťastná: „Pred sebou bude naveky vidieť žiaru tej veľkej radosti, ktorá zláti vzdialené končiare života“.

Jennie Gerhardtová - príbeh dievčaťa z chudobnej rodiny s mnohými deťmi, ktorému jeho krása a naivita prináša šťastie, ale aj trpké skúsenosti. V snahe finančne pomôcť rodičom sa stane obeťou lepšie situovaných mužov. Najskôr sa zapletie so starším bohatým senátorom, ktorý jej sľúbi manželstvo, ale skôr než stihne sľub splniť, nečakane zomiera a tehotná Jennie sa dostane do neriešiteľnej situácie. Ako hanbu rodiny ju otec vyháňa z domu, o jej dieťa sa postará jej matka. Neskôr sa zoznámi so synom továrnikar Lesterom, ten sa do nej zalúbi, no rodinné pomery mu nedovolia, aby sa s ňou oženil. Žijú spolu, materiálne sa Jennie má dobre, pomáha aj rodine, no svoju dcéru Vestu pred ním stále tají, on zasa musí tajiť rodine, že má milenkú a ešte z chudobnej rodiny. Keď sa všetko prezradí, Lester Jenninu dcéru i jej otca, ktorý zostal sám, prijme do svojho domu. On sám však pod hrozbou, že ho otec vydedí a zostane bez prostriedkov, nedokáže ďalej vzdorovať spoločenskej mienke. Jennie sa ho vzdáva a on sa ožení sa s dievčaťom z prímieranej - bohatej rodiny. Jennie je s touto realitou vyrovnaná, po celý čas ju predpokladala. Čakajú ju však i ďalšie nešťastia, zomrie jej otec a dokonca i dcéra. Zostáva sama, bez rodiny. Ako silná osobnosť sa však nevzdáva, vezme si dve deti - siroty, stará sa o ne. Keď v závere románu Lester smrteľne ochorie, privolá k sebe Jennie, aby sa s ňou rozlúčil. Povie jej, že bola jedinou ženou v jeho živote, ktorú naozaj ľúbil.

Americká tragédia - príbeh románu sa zakladá na skutočnej udalosti, ktorá sa stala v roku 1906 neďaleko New Yorku. Istý mladík zaviedol mladé dievča k jazeru a tam ho utopil, lebo mu prekážalo v kariére. Dreiserov hrdina Clyde Griffiths, syn potulných kazateľov, chudobný chlapec, túžiaci po blahobyte, voľnosti a pohodlí vidí ideály v možnosti dostať sa medzi vyššie spoločenské vrstvy, zároveň však túži po veľkej láske. Zamestnáva sa u strýka v továrni na goliere a lásku nachádza v peknej a milej robotníčke Roberte Aldenovej. Udalosti však nečakane naberajú prudký spád, Roberta otehotnie. Clyde je však už na ceste medzi „lepších“, zoznamuje sa so Sondrou, dcérou bohatého továrnikar. Roberta a jej naliehanie, aby sa s ňou oženil, to je balvan, ktorý ho ťahá dolu a Clyde je slaboch, nevie riešiť situáciu. Rozhodne sa, že Robertu utopí, keď sa budú spolu člnkovať na jazere. Vie, že Roberta nevie plávať. Vymyslí podrobný plán, v poslednej chvíli však stratí odvahu. Keď sa loďka s nimi na jazere aj tak prevrhne, Clyde Roberte nepomôže a nechá ju utopiť sa. Potom

sa skrýva pred spravodlivosťou, ale dôkazov proti nemu je dosť a tak sa dostane do väzenia. Hoci otázka podielu jeho viny je problematická, Clyda napokon odsúdia na smrť.

Finančník, Titan, Stoik - tri romány, ktoré sa uvádzajú pod spoločným názvom Trilógia túžby. Autor v trilógii opisuje životný príbeh vzostupu finančníka - magnáta Franka Cowperwooda, táto postava má svoj predobraz v chicagskom multimilionárovi Yerkesovi. Dreiser v diele sleduje životné osudy človeka, ktorý vždy vie presadiť svoju vôľu a je posadnutý túžbou vlastniť - peniaze, majetok, ženy. Tento typ „kapitalistického dravca“ bol príznačný pre americké pomery v poslednej tretine 19. storočia. Zároveň je odrazom autorových teórií o silnej osobnosti. V prvých dvoch dieloch trilógie Dreiser rozvíja teóriu „chemizmov“ - dedičných biologických a individuálnych faktorov a vplyvu prostredia, ktoré formuje ľudskú osobnosť a jej konanie. Tretiu časť trilógie Stoik mal Dreiser problém dopísať, lebo sa dlho nevedel rozhodnúť ako má román zakončiť. V tejto časti Frank Cowperwood na žiadosť svojej novej milenky Berenice opúšťa Ameriku a sťahuje sa do Európy. Usadil sa v Londýne. Ide z jedného konfliktu do druhého, nevie nájsť pokoj, nevie sa dopracovať ku skutočnému poznaniu života. Len vášne ako hrabivosť a nenásytná zvedavosť ho ženú dopredu. Vidí len peniaze, púšťa sa do ďalších dobrodružstiev, opäť túži po zážitkoch a novotách. Napriek bohatstvu svojej túžby nemôže celkom uspokojiť. Dreiser toto dielo nikdy celkom nedokončil.

Génius - v románe autor rozvíja príbeh maliara Eugena Witlu, silnej osobnosti, v mnohom pripomínajúcej hlavnú postavu z románu Finančník, lenže tentoraz v umeleckom prostredí. Hrdina v honbe za úspechom a príjemnými stránkami života takmer premárni svoj talent. Román má čiastočne autobiografické prvky.

Úryvky:

Sestra Carrie - 1. úryvok

Keď Carolina Meeberová nasadla na popoludňajší vlak do Chicaga, celé jej imanie pozostávalo z malého kufríka, lacnej kabelky z imitácie krokodílej kože, papierovej škatule so skromnými raňajkami, žltej koženej peňaženky, kde mala lístok na vlak, z kúska papiera, na ktorom bola adresa jej sestry na Van Buren Street, a zo štyroch dolárov. Bolo to v auguste 1889. Carolina mala vtedy osemnásť rokov, bola veselá, plachá, plná ilúzií, nevedomosti a mladosti. Ak pri rozlúčke tajne i kadečo ľutovala, rozhodne to neboli výhody, ktorých sa musela vzdať. Slzy jej vyhrkli do očí, keď ju matka pobozkala na rozlúčku, hrdlo jej stislo, keď vlak prehrmel okolo mlyna, kde pracoval celý deň jej otec, zhlboka si vzdychla, keď sa pred ňou mihali zelené záhrady mestečka a navždy sa trhali putá, čo ju nebadane spájali s detstvom a s domovom.

Sestra Carrie - 2. úryvok

Fortúna začala obsýpať Carrie svojimi darmi. Hoci ešte nedostala zvýšenú výplatu, vyzeralo to, akoby jej celý svet s radosťou poskytol neobmedzený úver. Nemala vôbec peňazí nazvyš, a predsa už vychutnávala rozkoše, aké si môžu dovoliť iba boháči. Zdalo sa jej, že sa jej otvárajú dvere najlepších podnikov takmer bez toho, aby o to požiadala. Napríklad tie skvostné izby v hoteli Wellington. Akým neuveriteľným spôsobom k nim prišla! Aj dvere elegantného apartmánu manželov Vancovcov v hoteli Chelsea jej boli otvorené. Muži jej posielajú kvety a zaľúbené listy, ponúkajú jej bohatstvá. Myšlienky jej vírili v hlave závratnou rýchlosťou. Netrzeplivo očakávala prvú výplatu. Stopäťdesiat dolárov! Stopäťdesiat dolárov! Mala pocit, akoby jej tie peniaze otvárali brány k pokladom Aladinovej jaskyne. Už popredku si v duchu kreslila, čo všetko si za tie peniaze kúpi. Fantázia jej začala neobmedzene pracovať. Pred očami sa jej mihotali rozkoše, akých na svete jakživ nebolo. A konečne nadišiel dlho očakávaný deň. Vyplatili jej stopäťdesiat dolárov - tri bankovky po dvadsať, šesť po desať a šesť po päť dolárov. Dovedna to bol poriadny zväzok, ktorý jej

pokladník odovzdal so žičlivým úsmevom. - Slečna Madendová, prosím! - povedal. - Rovných stopäťdesiat. Tomu sa hovorí úspech!...

Jennie Gerhardtová - úryvok

- V každom prípade ste moje dievča, - povedal senátor a vstal. - Odteraz sa budem o vás starať.

Jennie to počula a páčilo sa jej to. Vie tak obdivuhodne robiť zvláštne veci, myslela si; celkom ako kúzelník. Obzrela sa dookola a predstava, že vstúpi do takého života, bola jej veľmi príjemná. Niežeby celkom chápala, čo jej chcel povedať. Iste chcel povedať, že k nej bude dobrý a veľkodušný a že jej bude dávať pekné veci. Prirodzene, že bola šťastná. Zobrala balík, po ktorý prišla, ale ani nevidela ani necítila odlišnosť svojho postavenia, kým Brander to cítil ako priamu výčitku. „Nemala by to vláčiť,“ pomyslel si. Zaliela ho mocná vlna súcitu. Vzal jej tvár do rúk, tentoraz dôstojnejšie a ušľachtilejšie. - Nič si z toho nerobte, dievčatko, - povedal. - Vždy nebudete musieť robiť také veci. Uvidím, čo sa dá zariadiť...

Americká tragédia - úryvok

A zasa boli na vode - asi päťsto stôp od brehu, Clyde sa hral s ťažkým, tvrdým aparátom, ktorý držal v ruke, a čln ich unášal čoraz bližšie k stredu rybníka. Bojazlivo sa obzeral. Lebo teraz - teraz - či chce, či nechce, nadišla dlho oddaľovaná chvíľa, rozhodná chvíľa. A na brehu nijaký hlas ani postava. Nijaká cesta, ani chata, ani dym! Nastala chvíľa, ktorú on sám alebo ktosi iný preňho plánoval a ktorá rozhodne o jeho osude! Chvíľa činu - kritická chvíľa. Teraz sa potrebuje iba prudko nakloniť na jednu alebo na druhú stranu, vyskočiť - na pravý alebo na ľavý okraj člna a prevrhnúť ho. Alebo keby sa mu podarilo, rýchle ho rozkolísať, a keby sa Roberta priveľmi ohradzovala, udrieť ju aparátom alebo veslom, ktoré ležalo blízko neho. Keby sa to dalo - keby sa to dalo - rýchle a proste - keby mal v srdci dosť odvahy - a potom by rýchle odplával k slobode - k úspechu - k Sondre a šťastiu - k novému, vznešenejšiemu a sladšiemu životu, než dosiaľ poznal.

A prečo teraz čaká? Čo je s ním? Prečo čaká?

V tejto chvíli zmätku, pred tou naliehavou potrebou konať pocítil zrazu, že mu ochabla vôľa, že stratil odvalu a nemá dosť zúrivosti a nenávisti. Roberta zo svojho sedadla vzadu hľadela na jeho zmenenú, rozpálenú tvár, v ktorej sa zračili nerozhodnosť a šialenstvo. Čítala v nej zmes neistoty a strachu (bol to odpor proti smrti, proti vražednej brutalite, ktorá spôsobí smrť), nepokojné odhodlanie a potláčanú, v tejto chvíli neodolateľnú túžbu konať - konať - neistý a nečinný stav medzi silným nutkaním uskutočniť niečo a pritom sa zdržať. Medzitým sa mu zrenice čoraz väčšími rozširovali, nadobudli strašidelný výraz. Tvár, telo a ruky mal napäté - sedel nehybne, jeho nečinnosť bola čoraz zlovestnejšia, v skutočnosti však nenaznačovala brutálnu, odhodlanú ničivú silu, ale bezprostredné vytrženie alebo záchvat.

A Roberta si zrazu uvedomila, aký je čudný - zbadala uňho akýsi príznak šialenstva alebo fyzickej či duševnej nerozhodnosti, ktorá bola v takom zvláštnom, trápnom protiklade s týmto prostredím. Zakričala: - Clyde, Clyde, čo ti je? Vyzeráš tak čudne, tak - tak... Ešte nikdy som ťa takého nevidela. Čo ti je? - A zrazu vstala, alebo lepšie povedané, naklonila sa dopredu a plaziac sa po dne, chcela sa k nemu priblížiť, keďže vyzeral, akoby sa mal zrútiť do člna alebo nabok do vody. A Clyde si uvedomil svoju neschopnosť, svoju zbabelosť a nepripravenosť na takúto možnosť a zmocnil sa ho záchvat nenávisti nielen voči sebe, ale aj voči Roberte - voči jej moci nad ním - voči životu, ktorý ho takto hatil. Ale bál sa niečo podniknúť - nechcel nič urobiť - chcel jej iba povedať, že si ju nikdy, nikdy nevezme za ženu - že nikdy neodíde a neožení sa s ňou, aj keby všetko o ňom prezradila - že je zaľúbený do Sondry a bude sa držať iba jej. No nevládal povedať ani to. Cítil hnev, zmätok, nenávisť. A keď sa k nemu priblížila a chcela ho chytiť za ruku, vziať mu aparát a položiť ho do člna, vrhol sa na ňu, nie aby jej ublížil, ale aby sa od nej oslobodil - aby sa ho nedotkla - aby sa zbavil jej prosebného, utešujúceho, súcitého pohľadu - jej prítomnosti - a to navždy - ó, bože!

Myšlienky:

„Amerika práve vstupovala do najponurejšej fázy toho rozsiahleho, skvelého, najbezzákonnejšieho a a najsurovejšieho obdobia, v ktorom veľkí finančníci strojili úklady, prižmurovali oči nad zotročovaním ľudu a bili sa medzi sebou.“(Dreiser vo svojich pamätiach)

„Je pravda, že Dreiser, najmä v počiatocnom období svojej tvorby, bol ovplyvnený naturalistickou metódou, ktorá sa usilovala priblížiť metóde vedeckej, no podobne ako väčšina naturalistov, Zolu nevynímajúc, vytvoril svoje najlepšie diela, keď sa od tejto metódy čo najväčšmi odchýlil, keď bol najmenej vedecký a objektívny a čo najväčšmi osobný a lyrický. Hnev a láska, ktoré ho hnali písať, mu nakoniec diktovali primerané prostriedky na vyjadrenie toho, čomu chcel dať vo svojom diele výraz. Je preto charakteristické, čo Dreiser napísal, kým začal tvoriť Sestru Carrie. „Moja myseľ bola prázdna, okrem názvu“ - ktorý si zvolil preto, že písal príbeh svojej sestry, hoci o príbuzenstve sa v románe hovorí málo a nebolo to prirodzene ani podstatné. - „Nemal som predstavy, kým alebo čím bude. Často som rozmýšľal, že v tom bolo čosi mystického, ako keby mňa použili ako médium.“ (Zora Studená)

Zaujímavosti:

Naturalizmus ako filozofický smer vyšiel zo spencerovskej filozofie, ktorá sa pozerá na svet ako na boj silných proti slabým, čiastočne aj z darvinizmu - teórie prirodzeného výberu. Literárny naturalizmus sa začal odvíjať v 19. storočí od románovej tvorby francúzskeho spisovateľa Emila Zolu a mal veľa spoločného aj s kritickým realizmom druhej polovice 19. storočia. Chápe sa ako literárny prúd, ktorý do slovesnej tvorby priniesol určitú vecnosť a dokumentárnosť a tiež niektoré predtým obchádzané témy, napríklad témy z prostredia nízkych sociálnych vrstiev, ľudských pudov a „slepých vášní“, temných síl v človeku. V Spojených štátoch boli Zolove diela inšpiráciou pre viacerých autorov, napríklad pre Franka Norrisa. Norris prízvukoval, že „ľudia nie sú nič viac ako živočíchovia, ako podenky, ktoré sa trepcujú a padajú a od svitania do súmraku sú zabudnuté“, ale v jeho dielach nájdeme aj iné východiská. Norris sa venoval sociálnym problémom napríklad v diele Chobotnica o neúspešnom boji farmárov proti železničnému trastu. Dôsledne a po celý život sa témam kontrastu medzi chudobou a bohatstvom, opisovaním tienistých stránok života, utrpenia a chýbajúcemu právu človeka rozhodovať o svojom osude venoval Theodore Dreiser. V súlade s myšlienkami naturalizmu aj on tvrdil, že za ťažký život jednotlivca je zodpovedná spoločnosť. Našťastie Dreiser nebol dôsledným naturalistom, vo svojich románoch sa čoraz viac vžíval do psychológie a do príbehov ľudí, tie boli preňho ako pre spisovateľa oveľa dôležitejšie. K písaniu o sociálnej biede ho priviedol hlboký cit, ktorý vyplýval z vlastných životných skúseností. Sám Dreiser sa považoval skôr za romantika než za naturalistu či realistu.

Dreiserovi často vyčítali nedôsledný vzťah k jazyku, k jeho precíznosti. Používal slová jednoduchých ľudí, ktoré priliehavo vyjadrovali jeho myšlienky a bol príliš „mnohovravný“. Zaujímavé je, že podľa mienky mnohých kritikov sa jeho diela lepšie čítajú v prekladoch do iných jazykov.

Dreiser nebol len románopiscom, vytvoril aj novú formu poviedky, ktorej myšlienkové jadro nebolo viazané na tradičnú, často prekvapivú zápletku. Boli to realistické príbehy, v ktorých sa snažil zachytiť charaktery postáv v určitých situáciách. S tým súvisia aj názvy jeho zbierok poviedok: Galéria žien, Slobodní a iné poviedky.